

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Jókai és a zárójelek

A zárójelek alkalmazása szövegszerkesztési és stilisztikai kérdés, Jókai kifejezetten kedvelte, stílusának feltűnő jellemzője. Zárójelezésének legalább három szerepe, illetőleg típusa figyelhető meg műveiben.

1. Parentheszisz. A *parentheszisz* görög terminus, latin megfelelője az *interpositio*; jelentése 'közbevetés, betoldás, közbeszúrt mondat', a magyar terminus *közbeszúrás, közbeékelés*. Gondolatalakzat, „egy megnyilatkozásba beékel, annak szerkezetét megtörő másik megnyilatkozás; valamely gondolat megszakítása egy kiszólással, megjegyzéssel, kommentárral. Abban tér el a hüperbatontól, hogy a szószerkezetet nem bontja meg” (RetLex. *közbeszúrás*). Lehet zárójelben, de lehet zárójel nélkül is. Jókai többnyire kiteszi a zárójelet; egyrészt szómagyarázatokra alkalmazza, másrészt megjegyzéseire, amelyek között – a kiegyezés előtti cenzúra miatt is – sok a *sejtetés* gondolatalakzata, harmadrészt a regénybeli szereplők megjegyzéseire. (Az Unikornis-kiadásból idézek, ez megfelel mostani célomnak.)

Néha egyéni szóalkotását is megmagyarázza: „A tér, melyen hű *iramlóm* (lónak nem nevezhetem, mert medve) végigfutott velem, éppen nem hasonlított ahhoz, melyen odáig jöttem” (Egész az északi pólusig, 163). A mai olvasó számára szokatlan az idegen nyelvű magyarázat, tudniillik az akkori embereknek a német vagy a latin szó volt a természetesebb: „a balettnban ő is a színpadnak szegezte a *kukucskáját* (*Gucker*)” (Egy játékos, aki nyer, 64). Főleg növénynevek említésekor él ezzel a lehetőséggel: „benőtte a felszínét a *békalencse* (Lemna)” (Egész az északi pólusig, 178); „Lehullt már minden levél a fákról, csak a „fagyöngy”, a „fakín” maradt rajtuk zölden. A fakín a tölgynek az álma, mely arról regél neki, hogy még nincs itt az évnék a halála, még zöldül valami! Pedig az csak a fakín. (Loranthus. Riemenblume.)” (Akik kétszer halnak meg, 1: 191); „Az osztrák félnél sok comma, pausa, parenthesis és különösen sok macskaköröm („”) jött még e kettő közé.” (Akik kétszer halnak meg, 1: 76). Megmagyarázza, mi a macskaköröm, ha nem értené az olvasó (a görög és latin szavakat persze érti), sőt még szemlélteti is (egyébként nagyon ritkán rajzos szemléltetést is alkalmaz).

Érdekes megoldása egy-egy környezetet felidéző szó beszúrása: „Míg Koczur a kosiban felállva, a kezébe kapott fővegével hadonázott, s nagy jucunditással kiabált: „Zseniál! Zseniál!?”. Amit a tót asszonyok (*zsena*) arra értettek, hogy mármost ők is visítsanak” (Akik kétszer halnak meg, 1: 253).

Az alábbi közbeszúrások személyes megjegyzései, gyakran humorosak, olykor tájékoztató jellegűek, de akkor is kedvesek, megmosolyogtatók, olykor pedig szubjektívek:

A város népe még jócskán alszik. (*Szilveszter-éj után soká szokott reggeledni.*) A boltok sincsenek még nyitva. (A lócsei fehér asszony, 1: 52)

- De legalább ne szidja az Istenét meg a szentét annak, akire haragszik.
- Hiszen ha az apját-anyját szidom, azt föl se veszi a pernahajder; ha a lelkét szidom, az nincs neki, de szentje van, aztán nem törik bele semmi porcikája. Az ebadtának, kutyateremtettének.

(Utoljára még kiderül, hogy a magyarnak a káromkodás afféle biztonsági szellemű, melyen keresztül a felforrít indulat elrepül. Lesz belőle nemzeti virtus.) (A mi lengyelünk, 1: 53)

De íme két tudós férfiú közeledik, akik még csatos cipőben járnak, s háromszegletű kalapot viselnek; a régi jó medesztus idők maradványai: nagytiszteletű tudós Harangi Ézsaiás és szintén azonos című Tóbiássy Mózes professzor urak. *(Még akkor tanárok nem voltak, csak professzorok.)* (Elbeszélések, 3: 141, A debreceni lunátikus)

(Zárjel között mondván, én kétféle nemét ismerem a szerelmes verseknek: az egyik *olyan, mint a méhe*, szeretem zöngését, tudom, hogy tele van mézzel, s viszi azt királynéjának; hadd vigye, nem bántom; a másik *olyan, mint a szunyog*: úgy énekel messziről, úgy könyörög, hogy hadd csípjen meg valakit! Hiszen bár csipné már, csak ne énekelne a fülébe. – Bélteky Feri verseit Ilonka határozottan a szunyogok válfájába osztályozta.) (A szerelem bolondjai, 2: 81)

Lábainál nagy virágú szőnyegen pálmabor, kétszersült és egy férfi hever; amit közönséges nyelven szép embernek neveznek. *(Nem tudom, nem vagyok asszony.)* A férfi mandolint tart kezében és dalt ver rajta, a hölgy tárcáját tartja a kezében, s írónnal verseket ír belé. A férfi dallamot rögtönöz hozzájuk és elénekli. (Szélesend alatt. Az életből ellesve, 82, A szegény asszony című elbeszélés)

Az alábbi közbeszúrásból sejtjük, hogy az önkényuralmi állapotokról ír Jókai (a *sejtetés* is gondolatalakzat, tehát alakzatkombinációról van szó): „Akinek még egy 1849-iki magyar hírlap akad a kezébe *(kevés volt, s ami volt, megsemmisítették)*, az fog egy rövid tudósítást találni abban, mely jelenti, hogy június 20-án reggel 10 és 12 óra között nagy-szerű napudvar volt látható az égen” (A kőszívű ember fiai, 2: 175). „Szép hosszú ősz volt ez évben. *(Jól emlékezem rá: magam a Bükk-erdők mélyén laktam akkor.)* A park vadgesztenyefái másodszor virágoztak... (Akik kétszer halnak meg, 1: 225; utalás tardonai rejtőzködésére a szabadságharc bukása után.)

Sajátos megoldása a dialógusokba épített zárójel. Az alábbi részletben az egyik beszélő, Kornél báró gondolatait látjuk zárójelben, valószínűleg ki is mondta őket:

Diadém úr csendesen, csak úgy becsukott szájjal nevetett, s aztán egyet szűrösölt a teájából.

– Éppen jókor tetszett megérkezni. Nem méltóztatott még reggelizni? *(Hol a – kányában?)* Tessék mindjárt elfoglalni a báróné csészejét. *(De hátha kijön még?)* Ne tessék félni, nem jön az ki a szobájából, amíg ön itt van. (Akik kétszer halnak meg, 2: 156)

A dialógusokban szereplő közbevetéseket más alkalommal elkülöníti:

– A legnagyobb veszedelme azonban az apátvári uradalomnak ebből a szerencsétlen viszálykodásból ered a két szomszéd család, a Temetvényiek és az Opavszkyak között.

– No, hogy ennek vége nem szakadt, annak, úgy hiszem, nem én vagyok az oka. – (Hanem én! – veté közbe a bárónő.)

– Persze, hogy ön! Mert ha én ön helyett Temetvényi Pálma grófnőt veszem nőül, hát akkor...

– (Hát akkor most ez volna a világ legszánandóbb teremtese, nem én.) (Akik kétszer halnak meg, 2: 59)

Olykor zárójelbe teszi a beszédpartner ki nem mondott gondolatait, Temetvényi Ferdinánd gróf és Illavay Ferenc szolgabíró „párbeszédéről” van szó:

– Ön monsieur Cousinre gondol? Az lehetetlen. Olyan hű emberem, hogy az életem rá merném bízni. Tűzpróbákat kiállt jellem. Gondolja meg ön: Bécsben, a proletárlázadás napján, mikor lélekvesztve futottunk el mind a háztul, órá bízam a pénztáramat, elszökhetett volna vele. Visszatértemkor hiány nélkül találtam a pénztárt.

(– Igen – gondolá, de nem mondta ki Ferenc –, mert azok a proletár lázadók őrt állítottak a pénztár mellé, hogy az ő köpönyegük alatt valami „tolvaj” ne nyúlhasson bele!)

– Hát ez az egész gyémántszekrény nem volt-e az ő kezére bízva, mikor Bécsből menekültünk? Nem elsikkaszthatta volna-e útközben, ha ezekre számított volna?

(– Nem ám – gondolá ismét Ferenc –, mert történetesen én álltam el az útját.) (Akik kétszer halnak meg, 1: 183).

Híttak már téged „kis szamaramnak”?

(Kicsinek nem.) (De kár megvénülni!, 110; a mindig hoppon maradt nőcsábász-tól kérdezi Passiflora nevű éppen „ügyeletes” barátnője.)

Néha nem alkalmaz zárójelet:

És az ő akaratát meg nem ingatja semmi. Semmi? Még ez a rengő föld sem? – Az sem. *Majd mindjárt elmondok róla egy pár adatot.* (Az elátkozott család, 25)

A nemzeti nyelv elvesztésével elveszett a jó erkölcs is; gyáva, esztelen nemzedék kelt az erősek helyébe; a bóbíta az asszonyok fején cégére lett a könnyelmű léleknek, s a férfiak púderes fejében nem volt magasabb gondolat.

Ámde ez nem tarthatott így örökké.

Lehajolhatsz, te árva nemzet, egész a fekete földig, széthullhatsz, elolvadhatsz: mikor a legvégsőre jutottál, akkor is felébredsz újra, s megújítod létedet.

Mindezek ugyan nem regénybe való dolgok, s én biz elő sem hoznám ezeket, ha éppen elbeszélésem folyamához nem tartoznának. (Az elátkozott család, 148)

2. Aposztrophé. Az *apostrophé* görög terminus, jelentése ’elfordulás, elterelés, félrefordulás’. „Gondolatalakzat, az eredeti célközönség helyett váratlanul egy másik címzett

közvetlen megszólítása, amivel erős érzelmi hatást lehet gyakorolni az eredeti közönségre” (RetLex. *elfordulás*). A „másik címzett” lehet az olvasó, s Jókai – folyamatosan fenntartva a kontaktust – gyakran szólítja meg az olvasót, olykor zárójelben, de gyakran zárójel nélkül:

Mikor aztán egyet kopogtak a szomszéd cellából a falon, az volt az „A”; mikor kettőt hirtelen egymás után, az volt a „B”; a három koppantás a „C”; és így tovább az egész alfabet.

(Megbocsáss, türelmes olvasóm, hogy ennyi ábécére tanítalak, ebből a „nagy” iskolából.)

Ez a táviratozás feltartóztatlan volt, körüljárta az egész épületet. (A kőszívű ember fiai, 2: 220; a „nagy” iskola ironikus, meglehetősen keserű megjegyzés.)

Megbocsát a tisztelt olvasó, ha most egy időre lekantározom a pegazust, s elkezdem azt vezetni fékénél fogva a megtörtént dolgok tarlóin keresztül.

Tele van ez a tarló tövissel és virággal: tövissel, mely még most is sebet ejt, s virággal, mely még most is illatos. (Szerelem bolondjai, 2: 55)

Különleges esete a zárójelezés és az elfordulás kombinációjának – a szerkesztő megszólítása a regény kellős közepén (Jókai regényírás közben sem tagadta meg szerkesztő-újságíró mivoltát):

Aztán – van egy nagy igazság, amit nem hiszem, hogy a glosszák és kszéniák írói előlem elragadtak volna, s ez az, hogy „időjártaival fiatalabbak nem leszünk”. *(Nem szedeted kurszívvval ezt a remek mondást? – Legalább tedd macskakörmök közé.)* (De kár megvénülni!, 224)

De meg a három recept is a kezemben volt.

– Engedje meg, hogy elküldjem a szobaleányt a patikába a receptekkel.

(A doktor nekem nyomta azokat a markomba. Clairvoyant volt. Tudta, hogy én fogom kifizetni.)

Erre megint odahúzta a fejemet magához, valamit akart a fülembe súgni: „az a doktor egy nagy számár j””* (Ezt ugyan fennhangon is mondhatta volna.)

** (Betűszedő úrnak: Kérem a felkiáltójelet lefelé fordítani, hogy suttogó jel legyen belőle.) (J. M.)* (De kár megvénülni!, 100)

Egészen ritkán, de előfordul, hogy az író önmagát szólítja meg. Ebben nincsen semmi különös, hiszen a modern retorika szerint létezik intraperszonális kommunikáció, például az Akik kétszer halnak meg főhőse, Illavay Ferenc ugyancsak szeret önmagával disputálni, s ezt teszi kritikus pillanataiban Baradlay Jenő is. Ám a „szakmai” önmegszólítás ugyancsak ritka:

Ne felejtse el, regényíró, hogy osztrák koronaország földén jársz, a tízkrajcáros állam-pénzjegyek országában, ahol még a miniszter is a szájára üt, mikor ezt a szót kimondja: „egymillió”, s utána teszi „uram bocsá”; s ahol egy milliót érő földbirtok urának nincs tíz csengő pénz a zsebében, s még itt azt mondani ki, hogy egymillió van nyerni való! (Szerelem bolondjai, 2: 36)

3. Narratív metalépszisz. Először tisztáznom kell a *metalépszisz* fogalmát, ugyanis eléggé sok körülötte a félreértés, majd ismertetem a narratív metalépsziszt.

3.1. A *metalépszisz* görög eredetű terminus, jelentése 'megváltoztatás, felcserélés', az előzmény és a következmény felcserélésén alapuló trópus (szókép), tehát a trópus alfaja. A metalépszisz klasszikus esetére idézek két példát először Jókaitól: „nem útleírás ez, újabb divat szerint: vasúti kutyafuttában feljegyzett *szaladó tornyok, repülő városok* emléke” (More patrio. Regényes kóborlások, idézi SZAJBÉLY 171); „Miért futnak azok a nagy erdős hegyhátak, váraikkal együtt, s *hová* futnak oly nagyon? Erről beszél a mi történetünk. Először elmondja, hogy mi történt „Tegnap”, azután meg azt, hogy mi történik „Ma”?” (Akik kétszer hálnak meg, 1: 12). A metalépsziszt Homérosz következő sorára vezetik vissza: „Onnan előre haladt a hajó a *sebes szigetek* közt (Odüsszeia, 15: 299). A hajó mozog sebesen, nem a szigetek; a hajóhoz illő jelzőt alkalmaz a szigetekre a költő. Az átvitel a következő: a hajó mozgásának jellemzőjét átvisszük a szigetekre. Az időviszony a következő: előbb a hajó mozgását érzékeljük, azután tűnik úgy, mintha a szigetek mozognának visszafelé. A metalépszisz előzmény- és következményviszony felcserélésén alapuló trópus, sosem egyetlen szó, nagyon ritka (nem ok-okozati metonímia), ritkasága miatt nem tartozik a négy mestertrópus vagy alaptrópus közé. Jókai még ezt is ismerte.

3.2. A narratív metalépszisz. A metalépszisznek van egy sajátos értelmezése, melyet GERARD GENETTE fejtett ki a *Figures 3.* kötetében. Az elbeszélésen kívüli tényezők bevonását, befurakodását az elbeszélés világába *narratív metalépszisz*-nek nevezi. A külvilág, az olvasók is részt vesznek az elbeszélésben. Az író átlép az elbeszélésen kívüli világba, s bevonja az elbeszélésbe. Sterne művét, a Tristram Shandy életét hozza példának, ti. a következő mozzanat van a regényben: az író kéri az olvasót: csukja be a kaput, hogy segítse Mr. Shandyt, hogy az ágyába fekhessen (GENETTE 1972: 243–146). Jókai gyakran alkalmazza a narratív metalépsziszt, olykor zárójelben. Vegyünk egy példát tőle: „Stomfai Gideon (*csitt, meg ne hallja, hogy így nevezzük, mert minket is felakasztat: ő Robespierre második*) kész örömmel is fogadkozott, hogy ő lesz, aki ezt a szívességet megteszi, senki más” (Enyim, tied, övé, 1: 135). Ez más stíluseszköz, mint a *parentheszisz*; a parentheszisz az író vagy a szereplő megjegyzése, a narratív metalépszisz az olvasó behelyezése az elbeszélésbe. A parentheszisz többnyire zárójelben van Jókai műveiben, a narratív metalépszisz kevésbé.

A metalépszisz eredeti értelmében trópus, 'fordulat'. A közbeszúrás, az elfordulás és a sejtetés gondolatalakzat. A Genette-féle narratív metalépszisz is trópus, mindenképpen fordulat (troposz): az egyik helyzetből (síkból) a másik helyzetbe (síkba) történő áthelyezés; a narráció sajátos fogása, szerkezeti-stiliztikai kérdés.

Példák a narratív metalépsziszre:

Készítse tehát mindenki látműszereit, fojtassa vissza gyomrába a lélegzetet, szedje ünnepi ráncokra homlokát, midőn én, a vasajtót kinyitandó, annak kilincsére teszem alázatos öt ujjomat, hogy a prézens urat ekképp saját rezidenciájában bemutassam. (Hétköznapok, 117)

Alig húzzák ki lábaikat e szabad polgárok, midőn a szobaajtó megnyílván, Dömsödi út belép világoszöld kabátjában és ragyás arculatával.

A kocsmai zsvaj és szalmahegedű az oka, hogy a jöttét megelőző ostorpattogást, kutyaugatást és hintódörgést nem hallhatánk, s ekképp őt minden bejelentés nélkül vagyunk kénytelenek fogadni. (Hétköznapok, 167)

Undorodol már a léggömbtől, tisztelt olvasóm? – Én is.

Fojt, elüli a keblet ez a közelmúlt emléke. Minden idegünk érzi azt a fájdalmat, amelyben akkor betegek voltunk.

Jer velem egy szabad lélegzetet venni. ...

Itt végy, óh magyar olvasó, egy szabad lélegzetet, mert ez a hely az, ahol egy szabad nemzet a szolgaság hada felett első győzelmét kivívta! S az a nehéz csatéri döglelet – éltető levegője a szabad nemzeteknek.

Igen, itt, a Potomac mocsarában verte le legelőször a föld legelső nemzete a rabszolgaság bálványimádóit.

A föld legelső nemzete! – Óh, édes népem, ne hízelegtes magadnak! Lehetnél volna egykor te is ugyanaz, lehetsz még tán egykor az; de most a föld túlsó oldalán keresd. (Szerelem bolondjai, 2: 71)

Így készítettem el a cukorzúzó malom tervét.

Ezen már nem volt mit gyönyörködni a hölgyeknek. Rájuk nézve ezek a vonalak, szegletek érthetetlen ábrák voltak.

Ezek aztán ott tartottak a férfiak társaságában. [...]

Türelmetlenül kiált fel az olvasó:

– *Hagyd el már! Hisz ez nem regény, hanem realiztikus idill, amit jobban meg tud írni Tolsztoj, Zola.*

Csak kevés türelem! Mindjárt rémregény lesz ebből. (Ahol a pénz nem isten, 179; több jelenség is megfigyelhető ebben a rövid részletben: a regényből való „kiszólás”, egyúttal az olvasó bevonása, azaz a Genette-féle narratív metalépszisz; az utolsó mondat a sejtetés gondolatalakzata; a legfontosabb: Jókai megfogalmazza, hogy ő más, mint Tolsztoj és Zola, más regényfajt művel!)

Borkúton vagyunk.

Ne vedd elő a térképet, kedves olvasóm, nem találod meg rajta, nem igazi neve az annak a falunak, hanem úgy csúfolják az ismerősök egymás között. (Az elátkozott család, 171)

Szinte látom, mint csóválja sok ember a fejét, mikor azt olvassa, hogy egy időben a tekintetes karok és rendek, úgy hozván a dolgok rendje magával, megválasztották a kandidált csizmadia-céh mestert alispánjuknak, s mondogatja magában, hogy ez mégis egy kissé erős, s hogy az a veszett poéta, aki ilyenekben törli a fejét, mégis nagyon sokat feltesz olvasói jóakarataról, amikor ilyen merész eredmények kikerekítésébe bocsátkozik, s alkalmasint azt akarja kitudni, hogy meddig nyúlik a publikum hite.

Azért rendjén találok meggyónni egész lemondással, hogy e merész fordulat az általam leírt eseményekben, valamint az egész történet vázlatának alapvonalai nem tartoznak a képzelet világába.

Való az, hogy ilyen átok egyik hazai városunkban kimondatott.

Való az, hogy azt fájdalmas szenvedés követte.

Való, hogy egy napon a legintelligensebb megye rendjei megválaszták nemes pártbuzgalomból a nekik kandidált csizmadiamestert megyéjük első hivatalnokául. (Az elátkozott család, 199)

A küzdés, a szenvedés még csak az elején járja.

Ne sajnáljuk e nyomorult asszonynak a történetét nyomrul nyomra követni.

Én, aki e történetet írom, valódi kötelességet hiszek teljesíteni, amidőn egy igaztalanul meggyalázott nőnek és ivadékának hírnevét, mint köemléket, hamvai fölé kívánom elhelyezni. Nincs ebben az elbeszélésemben egy lapra való képzelet sem; ez mind tény és valóság. Meseszerű, de igaz. (Egetvívó asszonyszív, 131)

Még több bizonyágom jött erre. Hanem most engedelmet kérek, hadd lássak a falatozás után. Huszonnégy óra óta nem ettem, az asztal terítve, de hogyan jutok fel hozzá? (Egész az északi pólusig, 81)

S a szoptatás a cetnél sok furfanggal jár. Két emlője van alul, egymástól két-méternyi távolban. (Ezer bocsánatot kérek, hogy ilyen toalett-titkokat is el kell árulnom.) (Egész az északi pólusig, 85)

És ez nagy szerencse – különösen a tisztelt olvasóra nézve, hogy nem kénytelen most sem a harcok kimenetelének, sem a detektívek fáradozásainak recapitulációját végigolvasni, amiket úgyis elég bőven megismertettek már vele – a szaktudósok. (Akik kétszer halnak meg, 1: 189)

4. Összegezés. Jókai zárójelezését, valamint olvasója megszólítását, illetőleg bevonását a történetbe három tényező is magyarázza: retorikai műveltsége, politikus-újságíró mivolta s az általa művelt regénytípus: a románc.

A retorikák tárgyalják a három stílusnem és a négy stíluserény tanát, a négy stíluserény a következő: világosság, illőség, nyelvhelyesség és ékesség. A világosság követelménye alapvető: azt mondja ki, hogy a hallgatóságra, a közönségre mindig tekintettel kell lenni. A retorika ismerete megmutatkozik Jókai regényeiben, mind a retorikai terminusok, mind a retorikai érvelés – példa, enthüméma, toposzok – alkalmazásában, mind a „hallgatóság”, az olvasó figyelembevételében. A retorikaelméleti szerzők – a klasszikusok és a modernek – figyelmeztetnek a hallgatóság fontosságára, ARISZTOTELÉSZ ezt írja: „A beszéd három dologból áll össze: a beszélőből, amiről beszél, és akihez beszél; a beszéd célja az utóbbira irányul, azaz a hallgatóra” (ARISZTOTELÉSZ /1999: 1358b). A 20. század Arisztotelésze, CHAÏM PERELMAN külön fejezeteket szentel alapműveiben a hallgatóságra, a hallgatóság értékrendjére, s azt hangsúlyozza, hogy érvelési hibát követ el az a szónok, aki nincs tekintettel hallgatóságára (PERELMAN 1982). Tágabb definíciója szerint a retorika a prózai műfajok elmélete, érvényes tehát ez az attitűd az íróra is (CORBETT 1969). Jókai is ügyel hallgatóságára, sokszor megmagyarázza egy-egy ritkább szavának jelentését, hol a szöveg közben, hol lábjegyzetben, sokszor fűz elbeszélésehez zárójeles megjegyzéseket. Olykor kifejezetten az olvasóhoz ír előszót, utószót; üdvözlí az olvasót: „Üdv az olvasónak!” (Az elátkozott család, utószó); regényeiben sokszor fordul az olvasóhoz, ez is retorikai eszköz, az aposztrophé, az elfordulás gondolatalakzata: „Hanem hogy voltaképpen megérthed ezt a dolgot, kegyes olvasóm, szükségképpen el kell mondanom egynémely dolgot Debrecen városának akkori állapotjairól, amik nem úgy vannak most, mint régen voltak” (Elbeszélések 2: 185). Gyakran bevonja olvasóját a cselekménybe, ez az a sajátos stíluseszköz, amelyet GERARD GENETTE narratív metalépszisznek nevez.

Ne felejtjük el, hogy Jókai profi politikus és szónok is volt, lapszerkesztő és hírlapíró, hogyne tartotta fontosnak a közönséggel való kapcsolatot! Zárójeles és alakzatos

megoldásai a kapcsolattartás eszközei. (Jókait szokták azzal is igaztalanul vádolni, hogy kiszolgálta olvasóközönségét, de hát nem azért ír az író, hogy olvassák, hogy megértsék?) Még egy fontos ténytet kell ismernünk: Jókai sajátos regénytípust teremtett: ez a románc, melynek sajátos regénypoétikájába beleillik az olvasóval való változatos kapcsolattartás (a románc mibenlétének kifejtése nem tartozik ide, vö. NYILASY 2005).

Hivatkozott irodalom

- ARISZTOTELÉSZ /1999. *Rétorika*. Telosz Kiadó, Budapest.
 CORBETT, EDWARD ed. 1969. *Rhetorical Analyses of Literary Works*. Oxford University Press, London–Toronto.
 GENETTE, GERARD 1972. *Figures 3*. Éditions de Seuil, Paris.
 NYILASY BALÁZS 2005. *A románc és Jókai*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
 PERELMAN, CHAÏM 1982. *The Realm of Rhetoric*. University of Notre Dame Press, Notre Dame – London.
 RetLex. = *Retorikai lexikon*. Főszerk. ADAMIK TAMÁS. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2010.
 SZAJBÉLY MIHÁLY 2010. *Jókai Mór*. Kalligram Kiadó, Pozsony.

A. JÁSZÓ ANNA

Eötvös Loránd Tudományegyetem

SZÓ- ÉS SZÓLÁSMAGYARÁZATOK

Mesebeli lény neve vagy német jövevényszó? Rostáloszlop. 1. A megújult Margit híd titkait mutatja be a napilap: „A híd már így is sokkal gazdagabb, párizsiasabb, mint azelőtt volt, s az oszloperdő hamarosan még sűrűsödni fog. [...] újabb 73 gyönyörű öntöttvas oszloppal bővül az ékítmények sora. Ezek szintén Piliscsabán készülnek. Azután következnek majd a rejtélyes nevű ’rostáloszlopok’. A névről senki sem tudja pontosan, mit is jelent, de a régi iratokban így emlegetik azokat az öntöttvas díszoszlopokat, melyek a parti és mederpillérek fölött, a korlát vonalában, kő mellvédeken álltak, tetejükön koronával. Ezeket díszítették a sajtóban már sokat emlegetett oroszlánfejek, a hasáb alakú oszloptest északi és déli oldalára felszerelve. De nem egyedülálló lakói voltak az oszlopoknak, mert a keleti és a nyugati oldalon ugyanakkor szárnyas kimérák ágaskodtak, csőrükben egy-egy kandeláber lámpafejjel. [...] A rostáloszlopokból összesen nyolc kerül vissza: 2-2 áll majd a budai és a pesti hídfő déli oldalán, s tovább 1-1 a négy mederpillér fölött. [...] A középső hídláb fölött a rostáloszlopokat 2 kőobeliszk helyettesíti majd a mellvéd sarkain.” (Csordás Lajos: Mesebeli lények a Duna fölött. A Margit híd ismét olyan lesz, mint a fekvő Eiffel-torony. Népszabadság, 2010. november 19.)

2. A nyelvi titokról beszámolok a rádió Tetten ért szavak című műsorában. Ezt hallgatja Németh György ókortörténész. A „rejtélyes nevű” öntöttvas díszoszlopok titkát így fejti meg nekem (2011. 05. 31-én kelt e-mailben): „Szerintem elírásnak köszönhetik létüket, helyesen ti. rostra-oszlop lenne. Mellékelek egy képet, ami szentpétervári, de nagyon ha-